

इष्टम्, पूर्तम्, दत्तम् ।

अग्निहोत्रं तपः सत्यं वेदानां चानुपालनम्।

आतिथ्यं वैश्वदेवं च इष्टमित्यभिधीयते॥

वापीकूपतडागादि देवतायतानि च।

अन्नप्रदानमारामः पूर्तमित्यभिधीयते॥

शरणागतसन्त्राणं भूतानां चाप्यहिंसनम्।

बहिर्वेदि च यद्दानं दत्तमित्यभिधीयते॥

भगवान्।

उत्पत्तिं प्रलयं चैव भूतानामागतिं गतिम्।

वेत्ति विद्यामविद्यां च स वाच्यो भगवानिति॥

ऐश्वर्यस्य समग्रस्य धर्मस्य यशसः श्रियः।

ज्ञानवैराग्ययोश्चैव षण्णां भग इतीरणा॥

आचार्यः।

आचिनोति च शास्त्राणि आचारे स्थापयत्यपि।

स्वयमाचरते यस्मात् तमाचार्यं प्रचक्षते॥

भाष्यम्।

सूत्रार्थो वर्ण्यते यत्र वाक्यैः सूत्रानुसारिभिः।

स्वपदानि च वर्ण्यन्ते भाष्यं भाष्यविदो विदुः॥

अधिकरणम्।

विषयो विशयश्चैव पूर्वपक्षस्तथोत्तरम्।

सङ्गतिश्चेति पञ्चांगं शास्त्रेऽधिकरणं स्मृतम्॥

सूत्रम्।

अल्पाक्षरमसंदिग्धं सारवद्विश्वतोमुखम्।

अस्तोभमनवद्यं च सूत्रं सूत्रविदो विदुः।

प्रकरणम्।

शास्त्रैकदेशसम्बद्धं शास्त्रकार्यान्तरे स्थितम्।

आहुः प्रकरणं नाम ग्रन्थभेदं विपश्चितः॥

वार्त्तिकम्।

उक्तानुक्तदुरुक्तानां चिन्ता यत्र प्रसज्यते।

तं ग्रन्थं वार्त्तिकं प्राहुः वार्त्तिकज्ञा मनीषिणः॥

व्याख्यानम्

पदछेदः पदार्थोक्तिः विग्रहो वाक्ययोजना।

आक्षेपस्य समाधानं व्याख्यानं पञ्चलक्षणम्॥

गुरुः।

गुशब्दस्त्वन्धकारस्यात् रुशब्दस्तन्निरोधकः।

अन्धकारनिरोधित्वात् गुरुरित्यभिधीयते॥

वेदः

प्रत्यक्षणानुमानेन यस्तूपायो न बुध्यते।

एनं विदन्ति वेदेन तस्माद्देवस्य वेदता॥

जटा माला शिखा रेखा ध्वज दण्डो रथो घनः।

इत्यष्टौ विकृतयः प्रोक्ताः क्रमपूर्वा महर्षिभिः॥

संहितापाठमात्रेण यत्फलं प्रोच्यते बुधैः।

पदे तु द्विगुणं विद्यात् क्रमे तु च चतुर्गुणम्।

वर्णक्रमे शतगुणं जटायान्तु सहस्रकम्॥

गीती शीघ्री शिरःकम्पी तथा लिखितपाठतः।

अनर्थज्ञोऽल्पकण्ठश्च षडेते पाठकाधमाः।।

यद्देदात् प्रभुसंहितादधिगतं शब्दप्रमाणाच्चिरं
यच्चार्थप्रवणात् पुराणवचनादिष्टं सुदृढसम्मितात्।
कान्तासम्मितया यया सरसतामापाद्य काव्यश्रिया
कर्तव्ये कुतुकि बुधो विरचितस्तस्यै स्पृहां कुर्महे।।
व्याघ्री यथा हरेत् पुत्रान् दंष्ट्राभ्यां न च पीडयेत्।
भीता पतनभेदाभ्यां तद्वद्वर्णान् प्रयोजयेत्।।

स्वर्गः

यन्न दुःखेन सम्भिन्नं न च ग्रस्तमनन्तरम्।
अभिलाषोपनीतं च तत्सुखं स्वःपदास्पदम्।।

षट्

षड्भावविकृतिश्च अस्ति जायते वर्धतेऽपि च।
परिणामं क्षयं नाशं षड्भावविकृतिं विदुः।।-वराह.उप.१.

८

षडूर्मयः अशना च पिपासा च शोकमोहौ जरा मृतिः।।
षट्कोशाः त्वक् च रक्तं मांसमेदोमज्जास्थीनि।।
अरिषड्वाःकामक्रोधौ लोभमोहौ मदो मात्सर्य एव च।।
षट्कर्म अध्यापनं अध्ययनं यजनं याजनं तथा।
दानं प्रतिग्रहश्चैव षट्कर्माण्यग्रजन्मनः।। मनु.१०.७५
शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं छान्दसां चितिः।
ज्योतिषां अयनं चैव षडंगो वेद उच्यते।।
षड्दर्शनं सांख्यं योगं न्यायं वैशेषिकं मीमांसा वेदान्तं च।।

षड्रसाः मधुर-अम्ल-लवण-तिक्त-कटु-कषायाः॥